

GYVIEJI ARCHYVAI

Tautosakininkas, lietuviybės Dainavoje saugotojas ir gaivintojas

Kunigo Juozo Čapliko (slapyvardžiu Šimtakojis) knyga „Trakiečių dzūkų dainos“ įėjo į lietuvių folkloristikos istoriją kaip pirmasis spausdintas dzūkų liaudies dainų tekstų rinkinys

XIX a. lietuvių tautosakos rinkimu ir jos leidimu rūpinosi atskiri asmenys. Dažniausiai tai buvo to meto šviesuoliai, kultūros ir mokslo darbuotojai. Tuo metu tautosaka dažniausiai buvo renkama tame krašte, kuriame užaugo ar gyveno ją užrašęs žmogus. Dzūkija, kaip yra pabrėžę mūsų folkloristai, palyginti su kitais regionais gana vėlai pateko į tautosakos rinkėjų akiratį ir nebuvo išlepta tautosakos užrašinėtojų dėmesio. Pirmu ryškesniu dzūkų dainų šaltiniu laikomos Juozo Čapliko Šimtakojo „Trakiečių dzūkų dainos“, užrašytos Merkinės apylinkėje XIX a. pabaigoje. Juozas Čaplikas Merkinės apylinkėse užrašė 102 dainas, kurios antrašte „Trakiečių dzūkų dainos“ buvo išspausdintos 1899 metais JAV periodiniame kultūros žurnale „Dirva“. Šis rinkinys tapo pirmąją dzūkų dainų publikacija. Jis buvo skirtas Mikalojaus Daukšos atminimui, sukakus 300 metų nuo jo žymiosios „Postilės“ leidimo. Žurnalo redaktorius Antano Miliuko dėka reikšminga sukaktis bei gimtąją kalbą išaukštinti knyga buvo sugretinta su dzūkų dainomis. Tuo metu, kai Lietuvoje galiojo spaudos lotyniš-

kais rašmenimis draudimas, norėta paliudyti gyvą lietuvių kalbos žodinės kūrybos tradiciją bei priminti skaitytojui, kokia poezija, grožis ir išmintis glūdi žodinėje liaudies kūryboje. Ir nors rinkinyje neįamžintos dainininkų pavardės, aplankytojų kaimų pavadinimai, tačiau ši knyga atspindi bent nedidelę Merkinės krašto dainų repertuaro dalį.

Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS) suvestinis katalogas parodė bibliotekas, saugančias leidinį „Trakiečių dzūkų dainos“, - tai Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka ir kai kurios kitos Lietuvos bibliotekos. Ši knyga yra suskaitmeninta.

Juozas Čaplikas gimė 1876 m. sausio 20 (sausio 6) d. Merkinės valsčiaus Samūniškių kaime, o apie 1883 metus su tėvais persikėlė į Ryliskius (Alytaus raj.). Mokėsi pas kaimo daraktorių, pasukui liaudies mokykloje Merkinėje, o 1893 m. baigė Suvalkų gimnazijos 4 klases. 1895 m. rudenį įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kur besimokydamas sutiko lietuvių iš Aukštaitijos, Suvalkijos ir Žemaitijos, susipažino su tų kraštų tarmėmis, pa- pročiais. Čia jaunas klieri-

kas J. Čaplikas suprato ir įsisa- monino, kad jis yra dzūkas iš gražaus Dainavos krašto, kur daug puikių dainų ir pasakų, legendų ir padavimų. Vasaros atostogų metu kelia- vo ir užrašinėjo dzūkiškas dainas. Taip kaupėsi būsimoji jo knyga, kuri 1899 metais J. Šimtakojo slapyvardžiu iš- leidžiama JAV, pavadinta „Trakiečių dzūkų dainos“.

1899 metais J. Čaplikas baigė kunigų seminariją. Vi- karavo ir kunigavo įvairiose parapijose: Žiežmariuose, Valkininkuose, Ivijoje (Bal- tarusija). Sidroje (Lenkija). 1905-1910 m. - Perlojos kle- bonas. Čia jis mokė liaudies švietėjas - daraktorkas, da- lijo pieštukus, popierių, gra- fitines lenteles, kad šios steigtų lietuviškas mokyklas, mokytų vaikus. Apie kunigo J. Čapliko švietėjišką veiklą byloja ir tokia žinutė ano me- to spaudoje: „Rugpjūčio 1 dieną atsisveikinome su ger- biamuoju ir mylimuoju mū- sų parapijos klebonu kun. Čapliku. Žmonės lydėjo jį su ašaromis, nes buvo ko aša- roti. Kun. Čaplikas pastatė puikią kleboniją ir pradėjo mūryti naują bažnyčią. Švie- sa parapijoje pakilo, dora su- stiprėjo. Ačiū gerb. klebo- nui, ateina 20 egz. laikraščių, daugiau 100 žmonių prisira-

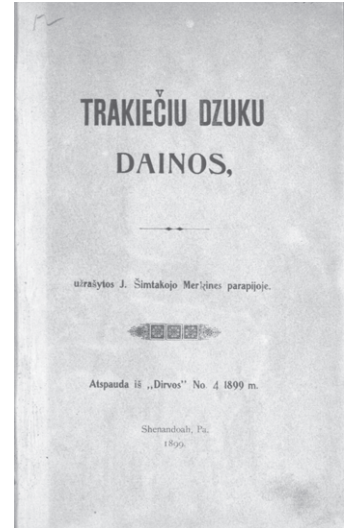
šė prie „Šv. Kazimie- ro Draugijos“ ir in- kurta „Blaivybės“ draugija. Lydėdami savo numylėtąjį kle- boną, tariame jam nuoširdų „ačiū“ ir lin- kime jam visokių Die- vo malonių, kad ir ki- toje parapijoje galėtų taip pasekmingai dar- buotis“. („Spindulys“ 1910, Nr. 18).

Pirmojo pasaulinio karo metais J. Čapli- kas buvo pasitraukęs į Rusiją, grįžęs pasta- tė koplyčią Ryliskėse, rūpi- nosi parapijos įsteigimu. Nuo 1920 metų - Dusmenų klebonas, o 1929 m. perke- liamas į Kazokiškes. Jis bu- vo itin aktyvus lietuviybės skatintojas, ruošė daraktori- us, Kazokiškėse dekoravo bažnyčios vidų, pastatė nau- ją varpinę, įrengė naujas ka- pines, bet dėl nepalankumo sovietinei valdžiai buvo iš- tremtas. 1948 m. suimamas, patenka į sovietinius lage- rius. 1954 m. grįžo į Lietuvą. 1955 m. paskirtas Babriškių klebonu. 1956 - 1959 - Vie- vio altaristas. 1956 m. suteik- tas garbės kanauninko titu- las. Nuo 1959 iki mirties (1961) - Akmens parapijos klebonas.

Mirė 1961 m. gegužės 28

Kunigas J. Čaplikas

d. Palaidotas Akmens kaimo bažnyčios šventoriuje.

1999 m. rugsėjo 25 d. Ryliskiuose įvyko šventinis ren- ginys, skirtas tautosakininko, lietuviybės Dainavoje gaivin- tojo, kunigo Juozo Čapliko - Šimtakojo knygos „Trakie- čių dzūkų dainos“ išleidimo šimtmečiui (1899-1999) pa- minėti. Ta proga buvo išleis- tas leidinukas „Juozo Čapli- ko-Šimtakojo tautosakos rin- kinio „Trakiečių dzūkų dai- nos“ išleidimo šimtmečio su- kaktis, 1899-1999 / Dzūkų kultūros draugija, Ryliskių pa- grindinė mokykla; [parengė V. Čaplikas]“. Šiame leidiny- je išspausdintas Jurgitos Ūsaitytės (Lietuvių literatū- ros ir tautosakos institutas) pranešimas „Juozo Čapliko-

Šimtakojo reikšmė lietuvių folkloristikoje“ bei Vygando Čapliko - „Svarbesni Juozo Čapliko-Šimtakojo gyvenimo bruožai bei nuveikti dar- bai“.

Trumpa informacija apie Juozą Čapliką pateikiama „Lietuviškoje enciklopedijoje“ (1937), „Lietuvių enciklopedijoje“ (1954), „Mažojo- je lietuviškoje tarybinėje en- ciklopedijoje“ (1966), kny- goje „Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864-1904“ (2004). Naujojoje „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ įrašų apie kunigą Juozą Čapliką nėra.

Parengė Laimutė CIBULSKIENĖ Varėnos viešosios bibliotekos bibliografe

Jie gynė Lietuvos laisvę

Varėnos krašto kariai Nepriklausomybės kovose

Kazys Pipas į 1 pėst. 5 kuopą įstojo 1919 m. gegužės 14 d. Kovojo su bolševikais ir bermontininkais. Žvalgas pasižymėjo tame pačiame mūšyje su bolševikais 1919 m. rugpjūčio 24 d., kaip ir M. Krasnauskas. Tarnybą baigė 1920 m. liepos 25 d. Nedzingės dvare 1924 m. gavo 12 ha žemės. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje gyveno Pavardaunio kaime. 1944

Kazys Pipas su žmona senatvėje

m. lapkričio mėn. enkavedistų suimtas - kaltintas bendradarbiavimu su hitlerininkų valdžia. Be teismo išsiųstas į Vorkutą. Ten karo tribunolo 1946 m. gegužės 25 d. nuteistas 7 metams lagerio. Paleistas 1951 m. gegužės 31 d. Grįžęs įsikūrė pas vaikus Kazimierave. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo 1991 m. sausio 29 d. reabilituotas. Mirė

1986 m. gegužės 28 d. Palaidotas Druckūnuose.

1919 m. liepos 4 d. į pulko 4 bateriją atvyko vyresn. karininkas Justinas Kibirskis, o liepos 18 d. į pulką grįžo Adolfas Balčius.

Lietuvos Tarybos igaliotinis 1919 m. rugpjūčio 29 d. išrašė vokišką laikiną asmens pažymėjimą (*Vorläufiger Personalausweis*) 28 metų Varėnos parapijos gyventojui Antanui Jakelevičiui. Jis buvo priimtas į pulko ryšių komandą.

Tarnauti 1 pėst. pulke 1919-1920 m. pradėjo dar daugiau vyrų.

1919 m. kovo 19 d. į pulką priimtas vyresn. puskarininkis Jonas Žarkauskas iš Maskavos ir Jurgis Janulevičius iš Masališkių, kovo 21 d. - 17-metis Jonas Volungevičius iš Samūniškių, balandžio 4 d. - Petras Poškus iš Varėnos I, balandžio 7 d. - Adomas Minciūnas iš Nedzingės valsč. Giraitės, balandžio 9 d. - Simas Poškus ir Petras Janulevičius iš Varėnos I, balandžio 12 d. - Zigmantas Juškevičius iš Druckūnų, balandžio 21 d. - Martynas Akstinas iš Smalninkų, balandžio 23 d. - Vincas Gecevičius ir Petras Vaitkevičius iš Druckūnų bei Antanas Sviklas iš Burokaraisčio, balandžio 29 d. - Hirsas Vidlanskis iš Varėnos gelež. stoties, gegužės 1 d. - Aleksas Genevičius iš Barčių, spalio 31 d. - savanoris Pranas

Balevičius iš Jakubiškių. Berods, balandžio mėn. į pulką įstojo ir Mikas Šimelionis (1902 - 1993) iš Vartavalakio; savanoriui dar nebuvo suėję net 17 metų.

Petras Janulevičius, gimęs 1898 m. lapkričio 8 d. Varėnos I Antakalnyje, dvejus metus tarnavo rusų kariuomenėje. Į Lietuvą grįžo 1919 m. pradžioje. 1 pėst. pulko 3 kulkosvaidžių kuopos raitasis žvalgas po mūšio su bolševikais ties Kalkūnais 1919 m. rugsėjo 22 d. apdovanotas Vyčio Kryžiumi. Varėnis karys tarnybą baigė 1921 m. spalio 8 d. Karo invalidas: šrapnelio sužeistas prie Kalkūnų, neteko kairės rankos iki peties ir apkurto dešine ausimi. Priimtas dirbti į miliciją. Gyveno Mažeikių ir Vieksnių valsčiuose. Didoką straipsnį buvusiam kariui skyrė žurnalas „Karys“ 1939 m. Nr. 60 - „Draša nugalėdavo priešą.“ Mažeikiuose 1944 m. vasarą P. Janulevičių, neva vežusį šovinius, sulaukė vokiečiai ir sušaudė.

Žydas Hiršas Vidlanskis, kalvis, kilęs iš Trakų valsč. Krasnapolio kaimo, tačiau gyvenęs Varėnos valsč. stotyje, tarnavęs 2 kulkosvaidžių kuopoje, 1920 m. spalio 22 d. iš kariuomenės pabėgo.

Jonas Volungevičius per mūšį su bolševikais ties Babriškėmis 1920 m. vasario 13 d. negalėjo atsitraukti su kitais. Laikytas dingusiu be žinios. Tačiau priešai jį suėmė ir nusivare į Varėną. Iš jos, pasinaudojęs sumaištimi, karys pabėgo. Namuose susirgo. Sužinojęs, kad pulkas atėjo į Alytų,

sugrįžo į pulką (LCVA f. 513, ap. 1, b. 34).

1 pėst. pulke 1920 m. sausio 18 d. pradėjo tarnybą Stasys Piščikas iš Mikniūnų ir Liudas Albaitis iš Maksimonių (pastarasis tarnavo 2 kuopoje), vasario 18 d. - Izidorius Jurkevičius iš Trasninko, rugsėjo 7 d. - Vladas Palubinskas iš Maksimonių, rugpjūčio 21 d. - Izidorius Milinavičius iš Perlojos, rugpjūčio 25 d. - vedęs vyras Antanas Šimelionis iš Vartavalakio; pastarasis tarnavo pulko komendantūroje.

Petras Janulevičius

Iš kariuomenės dokumentų neįmanoma tiksliau nustatyti, kada 1919-1920 m. pulke pradėjo tarnauti trys Trasninko vyrai: Vincas Jacke- vičius, Vincas Volungevičius, Augusto ir Vincas Volungevi- čiūs, Antano. Dėl tos pačios priežasties neaišku, kada į pul- ką įstojo Romualdas Marcalis iš Mižonių bei jaunesnieji pus- karininkiai Barnasius Bingelis iš Mardasavo ir Bolius Marce- vičius iš Kaniavos.

20-metis savanoris Vaclovas Antanavičius, Kazio iš Masa- liškių (ar Maksimonių?) nuo 1918 m. gruodžio 28 d. tarnavo pulko 3 kuopoje. Savanoris Julius Lepeška į pulko 1 kuopą įstojo irgi gruodžio 28 d. Septynias dienas - nuo 1919 m. vasario 26 d. iki kovo 5 d. - jam leista pabūti pas tėvus Samūniškėse. Kovo 7 d. perkeltas į ūkio kuopą. Balandžio 18 d. vėl buvo paleistas 4 dienų atostogų ir laikytas pabėgusiu, nes pavėlavo sugrįžti (grįžo balandžio 24 d.). 1921 m. sausio 19 d. perkeltas į 8 kuopą, o pas- kiai į atsargos kuopą ir paleis- tas iš kariuomenės (LCVA f. 930, ap. 7, b. 10 ir f. 513, ap. 1, b. 62).

Tešinsys. Pradžia Nr. 49, 50, 53, 54

Vytautas Valentinas ČESNULIS